

Отже, Порта підтримувала досить високий рівень спілкування з Україною, створюючи таким чином необхідне правове поле для взаємних стосунків.

Важливим показником міжнародного статусу України є також титулатура московських царів, особливо з огляду на вживання османами терміну “*Рус*”. Османісти, навіть розібравшись з османською титулатурою московських царів, поки що випустили з-під уваги той факт, що османи вживали до 1741 р. для російських царів термін “*москов кирали*” і ніколи до того не асимілювали поняття *рус* та *москов*. Проте аналіз вживання цих термінів в османсько-московських дипломатичних пересправах є темою для іншої дискусії.

РАННІ БУРЖУАЗНІ РЕВОЛЮЦІЇ ТА СУЧАСНА ІСТОРИЧНА ДУМКА

Е. Кучменко (кафедра історії)

В сучасних умовах осмислення історичних уроків та наслідків революцій минулого набуло великого значення, і це активізувало для істориків завдання пошуку нових дослідницьких підходів, оновлення проблематики, перегляду схем, а також зміни ставлення як до спадщини минулого, так і до сучасної закордонної історіографії. На думку англійського дослідника Дж. Е. Ейлмера у 1950—1970 роки грандіозними альтернативними моделями, які давали конституційно-політичне, релігійне, соціально-економічне та еkleктичне чи мальтоказуальне пояснення причини, природи і наслідків революції, було кинуте виклик з боку вчених, які розвивали локальні, екометричні дослідження і які орієнтували свої праці на нові види історії. Оцінюючи процес розвитку історіографії, Ейлмер робить висновок, що необхідно уникати категорій, багато з яких грубі та даремні, що, наприклад, такі поняття, як військовий історик, історик-ліберал, історик-марксист, не передають справжніх позицій вченого. Так, говорячи про англійську буржуазну революцію, він вбачає у числі важливих завдань, які стоять перед істориками, встановлення ступеня руйнування у ході революції та повноти подолання наслідків її у 1660-і роки, що дозволило б показати британську історію як довготривалу безперервність у відношеннях держави й суспільства, котра мала періоди піднесення та оновлення, що припадало на XII ст., 30-ті роки XVI ст., 1640—1660-і роки, 30-і роки XIX ст. та 70—80-і роки XX ст.

Якщо звернутися до Французької буржуазної революції кінця

XVIII ст., то, як зазначав російський дослідник А. Адо, в кінці 20—30-х років була напрацьована офіційно визнана концепція, яка домінувала в радянській історичній науці аж до кінця 60-х, а багато в чому — до початку 80-х років. Перебуваючи в руслі класичної інтерпретації революції, поставивши низку проблем та збагативши знання про неї, ця концепція мала ряд рис, які були зумовлені характером історичного мислення і станом розвитку історичної науки того часу. Це, по-перше, прямолінійне застосування принципу класового підходу до вивчення та осмислення французької революції: по-друге, утвердження установки проводити аналогію з Жовтневою революцією, яка привела, зокрема, до вивчення революції майже виключно “знизу” і з її лівого флангу, позбавивши цим у загальному баченні революції необхідної цілісності; по-третє, своєрідний “якобінцентризм”, який зробив історію якобінської диктатури темою № 1.

А. В. Адо вказував на необхідність вивчення “верхів” суспільства цієї епохи — дворянства і буржуазії, табору контрреволюції, тему Вандеї. Великого інтересу набула проблематика політичної історії. У розробці проблем якобінської диктатури довгий час позначався недолік науково-критичного начала, накопичено багато спрощених уявлень. Але слід критично поставитися до тієї реакції стосовно якобінського періоду революції, яка позначилася в публіцистиці, частково в історіографії. Він застерігав від небезпеки нової міфотворчості, яка може виникнути на хвилі політичної кон’юнктури. Слід послідовніше застосовувати принцип історизму, що дозволить при вирішенні питань про історичний внесок революції, про її спадщину відрізнити складові частини, викликані до життя рамками буржуазного суспільства того часу, і ті, що набули надформаційного, загальнодемократичного значення й увійшли в розвиток цивілізації. Критичного роздуму потребує і інша проблема загального порядку — про місце французької революції у розвитку довгострокових процесів суспільного життя, про діалектику розриву та спадковості в історії великого перевороту у Франції кінця XVIII ст. До того слід зазначити, що немає необхідності домагатися створення якоїсь загальнообов’язкової для всіх істориків концепції революції: нормальний процес розвитку науки включає кристалізацію різних концепцій, альтернативних, конкуруючих, таких, що зближуються або розходяться.

Якщо оцінювати історичне значення ранньобуржуазних революцій поглядом з кінця XX ст., то слід підкреслити, що на їх вивчення впливає зміна парадигм, як зазначував В. В. Согрін. Вона неминуча у радянській історіографії і передбачає визволення мислення іс-

ториків від зловживання класовим підходом. Зараз почала розвиватися парадигма загальнолюдських цінностей. На сьогодні актуальним завданням є поєднання цієї динамічної парадигми з класовим підходом. Протягом тривалого часу цінності (правова держава, політичний плюралізм тощо), які сьогодні розглядаються як загальнолюдські, визначалися тільки, як буржуазні. Розвиток нового підходу передбачає перегляд попередніх оцінок, наприклад тієї, котра стверджувала, що ідеї просвітителів це тільки ідеалізоване царство буржуазії.

В. В. Согрін критикує властиві радянській історіографії спрощення в інтерпретації Американської революції, які виявилися, зокрема, в уявленні про протилежний вплив на історичний розвиток США двох найбільших документів епохи — Декларації незалежності 1776 р. та Конституції 1787 р. Незалежно від того, які взаємовиключні інтерпретації принципів і документів американської революції даються представниками різних сил американського суспільства, ніхто з них не може проігнорувати заповіти революції. Їхня життєздатність — свідчення видатного значення принципів американської революції для історії, сучасності і для майбутнього.

ОПОЗИЦІЙНИЙ РУХ В УКРАЇНІ (друга половина 50-х — 80-ті рр. ХХ ст.)

О. Бажан (кафедра історії)

Аналіз документальних матеріалів, опублікованої літератури, інших важливих джерел переконує в тому, що в Україні у другій половині 50-х — 80-ті рр. існувала і протидіяла режимові реальна опозиція, представлена українським національним рухом, національними рухами окремих найчисленніших національних меншин, різними релігійними течіями, що послідовно виступали за дотримання конституційних прав і свобод.

Цілком очевидно, що найбільш організованою і згуртованою силою виступив український національний рух, що об'єднав навколо себе представників передової української інтелігенції, інтелектуальної еліти суспільства, палких прихильників української ідеї в різних регіонах республіки.

Незважаючи на свою неоднорідність, наявність серйозних розбіжностей у думках і поглядах, баченні перспектив подальшого розвитку нації, український національний рух завжди тяжів до об'єд-